

Onderwijsbehoeften hoogbegaafde kinderen

Zijn en gezien worden

Passend onderwijs vraagt van leerkrachten om te voldoen aan de basisbehoeften van alle kinderen, ook aan die van hoogbegaafde kinderen. De praktijk leert dat het soms lastig is om hen echt te begrijpen. Herken de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde kinderen beter met behulp van een matrix voor leerkrachten.

Marjon de Boer-Bruggink

(marjon.deboer@iseling.nl) is (senior) docent (ortho)pedagogiek aan Iselinge Hogeschool

Melline Huiskamp

(melline.huiskamp@iseling.nl) is docent pedagogiek en onderzoek aan Iselinge Hogeschool

Beiden zijn verbonden aan de Academische Werkplaats Pedagogische Sensitiviteit bij Hoogbegaafdheid (www.awonderwijs.nl/projecten/hb), waarin samen met studenten aan de pabo, leerkrachten en experts op het gebied van hoogbegaafdheid ontwerpgericht onderzoek wordt gedaan

Mees (4 jaar) gaat sinds kort naar school. Hij is vol enthousiasme om nu 'echt' te mogen gaan leren. Hij merkt al snel dat zijn klasgenoten andere dingen (willen) leren dan hij. Ze zijn bijvoorbeeld nog bezig met letters, terwijl Mees thuis al heeft leren lezen. Ze hebben ook heel andere interesses dan hij. Het samen spelen is voor Mees ook een uitdaging, omdat ruzies naar zijn idee niet goed worden opgelost. Na verloop van tijd wordt Mees steeds stiller. Zijn leerkracht hoort van zijn ouders dat Mees thuis veel meer laat zien dan op school. Ook kiest Mees op school

opvallend genoeg bij moeilijke taken juist de makkelijke weg. De leerkracht vraagt zich af wat ze kan doen om hem beter te begeleiden. Ze realiseert zich dat hij meer uitdaging nodig heeft en tegelijkertijd voelt ze aan dat het enkel aanbieden van moeilijkere taken niet genoeg is. Haar zoektocht naar de begeleidingsbehoeften van Mees begint.

Het zijn van hoogbegaafde kinderen

Kieboom (2002) beschrijft hoogbegaafdheid aan de hand van twee luiken: het cognitieve luik en het zijnsluik. Het cognitieve luik typeert het

Een kind kan de basisbehoefte hebben om zijn of haar passies te verbinden aan uitdagende leerdoelen

Foto's: Vincent van den Hoogen

‘diep denken’ van het kind en geeft aan dat hij ‘leerhonger’ heeft door zijn hoge intelligentie, creativiteit en sterke motivatie. Over het algemeen wordt door leerkrachten, in aansluiting bij dit cognitieve luik, naar uitdaging gezocht via didactische aanpassingen waarvoor diverse methoden en materialen voorhanden zijn. Dit is echter niet genoeg. Het bieden van passende uitdagingen betekent dat de leerkracht naast het ‘diep denken’ ook aandacht besteedt aan het ‘groot voelen’ van deze kinderen. In het tweede luik, het zijnsluik, wordt duidelijk dat deze kinderen de lat hoog leggen, een sterk rechtvaardigheidsgevoel en kritische instelling hebben en een hoge gevoeligheid hebben. Deze kenmerken van hoogbegaafdheid worden in de praktijk minder snel herkend en begrepen. Daarmee bestaat het risico dat een hoogbegaafd kind een (diepe) eenzaamheid ervaart of bijvoorbeeld uitdagingen gaat vermijden vanuit faalangst.

Om hoogbegaafde kinderen te begrijpen en passend te begeleiden, is het van belang dat leerkrachten zicht hebben op de mogelijke behoeften van deze kinderen. Het begeleiden van het zijnsluik van hoogbegaafde kinderen vraagt om een pedagogisch sensitieve leerkracht (Bakx & Rohaan, 2016), die op basis van een gelijkwaardige relatie de specifieke afstemmingsvragen van kinderen kan en wil beantwoorden. Deze leerkracht begrijpt dat het (soms aangepaste) gedrag van kinderen opgevat kan worden als een vraag om afstemming op hun (basis)behoeften.

In dit artikel wordt een matrix gepresenteerd van basisbehoeften ten aanzien van hoogbegaafde kinderen (zie figuur 1 hiernaast voor deze matrix). De algemene basisbehoeften relatie, competentie en autonomie zijn in deze matrix aangescherpt voor hoogbegaafde kinderen, met als uitgangspunt dat deze behoeften meer in het bijzonder gelden voor hoogbegaafde kinderen, dan algemeen voor alle kinderen. Deze matrix geeft geen kant-en-klare oplossingen, maar biedt wel een startpunt van een (gezamenlijke) zoektocht naar wat het kind van jou als leerkracht vraagt.

Basisbehoeften hoogbegaafde kinderen

Op basis van literatuuronderzoek, good practices uit de onderwijspraktijk en gesprekken met hoogbegaafde kinderen, zijn er een vijftal uitgangspunten gevonden die centraal staan in de

Basisbehoefte	Uitgangspunt	Beschrijving vanuit het kind
Relatie	Ik mag zijn	Ik wil graag verbonden zijn met anderen (leerkracht, ouders, kinderen). Ik ben hierbij gevoelig voor eerlijkheid, oprechte interesse en gelijkwaardigheid in contact. Als iemand niet authentiek is, dan kan ik daar last van hebben. Ik heb ontmoeting met ontwikkelingsgelijken nodig om een goed zelfbeeld te blijven ontwikkelen en te behouden. Grote thema's en vraagstukken houden mij bezig en ik heb een groot rechtvaardigheidsgevoel. Als de ander mijn 'groot voelen' en 'diep denken' niet (h)erkent of begrijpt, dan voel ik mijzelf eenzaam, verdrietig of boos. Ik wil leren samenwerken en spelen met anderen én ook leren om in het contact met de ander trouw aan mezelf te blijven.
Competentie	Ik wil leren	Ik heb plezier in leren; mijn plezier in leren wordt gestimuleerd door mijn passies te verbinden aan uitdagende leerdoelen. Ik vind het prettig dat anderen met mij in gesprek gaan over wat ik wil, wat ik nodig heb en welke ideeën ik daar verder bij heb – zonder dat daarbij direct genoemd wordt wat de beperkingen van mijn ideeën zijn. Als dat niet lukt, dan kan ik gedemotiveerd raken; ik heb dan geen zin meer in leren. Het helpt mij als ik inzicht heb in waarom ik bepaalde strategieën moet aanleren voor (goede leerresultaten) op de lange termijn. Dan begrijp ik waarom ik het toch moet leren en kan ik mezelf motiveren om het te doen.
	Ik durf te leren	Ik geloof in mijn eigen kunnen. Omdat ik (erg) hoge verwachtingen heb en de lat voor mezelf (zo) hoog leg, moet ik het goed doen van mezelf, voor jou. Dat beklemmt mij. Ik mag van mezelf ervaren welke gedachten en gevoelens onderdeel zijn van (normale) leerprocessen. Dit betekent dat ik ervaar hoe leren voelt (leerkuil; comfortleer-paniekzone), dat ik mijn eigen overtuigingen leer kennen (van een 'vaste mindset' naar een 'groeimindset') en dat ik – door faalmoedig te zijn – ook frustratietolerantie kan ontwikkelen. Ik hoef dan uitdagingen niet (meer) te ontwijken en te vermijden.
Autonomie	Ik mag leren	Mijn plezier in leren wordt gestimuleerd door zelf keuzes te mogen maken in hoe ik mijn uitdagende leerdoelen en beoogde resultaten wil behalen. Ik word belemmerd door een ander die probeert mij te controleren en te begrenzen of als iemand anders de baas speelt. Dit maakt mij soms onderdanig, maar soms ook recalcitrant of boos. Het is belangrijk dat ik de ruimte krijg om mijn eigen keuzes te maken, in overleg met anderen, zonder mijzelf te 'verliezen' in aanpassen aan de groep. De leerkracht is mijn coach, die mij helpt door te zetten – zonder mij te beleren of autoritair te willen zijn. Dat geeft mij ook ruimte om vragen te stellen en hulp te vragen en gemotiveerd te blijven om te leren.
	Ik kan leren	Doordat ik uitdagende leerdoelen (zelfstandig) wil behalen – maar niet goed weet hoe ik leren moet, omdat het meestal gewoon 'lukt' –, kan ik gefrustreerd raken bij echte uitdaging, geef ik snel op en/of word ik boos. Het is belangrijk dat ik vanaf het eerste moment op school een passend onderwijsaanbod krijg en leerstrategieën en executieve functies leer gebruiken om mijn gestelde doelen (zelfstandig) te kunnen bereiken. Zo kan ik 'leren leren' om niet alleen op basis van mijn capaciteiten/werkgeheugen te werken, maar juist ook met dieper inzicht en op langere termijn autonoom te kunnen (blijven) werken. Dit is noodzakelijk voor mijn verdere schoolloopbaan.

Figuur 1 – Matrix van basisbehoeften ten aanzien van hoogbegaafde kinderen

In het contact met anderen kunnen kinderen behoefte hebben aan eerlijkheid, oprechte interesse en gelijkwaardigheid

Mediatips

- Hamsikova, R. (2017). Hoogbegaafden gelukkig in de klas? *JSW*, 101 (8), 18-21.
- Oostdam, R. (2012). Passend onderwijs voor alle leerlingen. *JSW*, 96 (10), 32-35.
- Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling. (2017, 20 november). *Willen hoogbegaafde kinderen zelf presteren – Tessa Kieboom* [Videobestand]. Geraadpleegd op 11 april, 2018, van <https://www.youtube.com/watch?v=glxXve4XDIA>.

begeleiding van hoogbegaafde kinderen – passend bij de drie behoeften relatie, competentie en autonomie. De uitgangspunten zijn: (1) te mogen zijn, (2) te mogen leren, (3) te kunnen leren, (4) te willen leren en (5) te durven leren (zie ook figuur 1 op de vorige pagina voor de matrix).

Het kind beter leren begrijpen

De leerkracht en ouders van Mees zijn naar aanleiding van deze matrix met elkaar in gesprek gegaan. Wat herkennen ze? Welke behoeften heeft Mees? En wat betekent dit voor de begeleiding van Mees op school? Het doet hen goed om woorden te vinden voor datgene waar ze soms zo moeilijk grip op krijgen. De matrix helpt om te bespreken hoe belangrijk het voor Mees is dat hij niet alleen cognitief wordt uitgedaagd, maar dat hij ook écht gezien en begrepen wordt. Het wordt duidelijk dat Mees behoefte heeft om te mogen zijn wie hij is door met hem in gesprek te gaan – op basis van oprechte interesse en wederzijds respect – over hoe hij zich voelt, wat hij denkt en dat Mees behoefte heeft om te durven leren. De leerkracht van Mees herkent na dit gesprek het vermijdingsgedrag dat Mees laat zien en reageert hier passend op door met hem te bespreken wat hij lastig vindt en stimuleert hem om vervolgens uitdagingen aan te gaan.

Deze matrix van (mogelijke) onderwijsbehoeften ten aanzien van het zijn van hoogbegaafde kinderen is geen recept met een garantie op een goed resultaat. De matrix biedt de leerkracht wel concrete aanknopingspunten voor een gezamenlijke zoektocht met kinderen en hun ouders om de onderwijsbehoeften van de hoogbegaafde leerling beter te begrijpen en te realiseren. ●

De matrix in dit artikel werd ontwikkeld door alle deelnemers van de Academische Werkplaats: Anoeke Boegman (IJsselgraaf), Marjon de Boer (Iselinge Hogeschool), Jetta Franssen (Talentpunt Gelderland), Melline Huiskamp (Iselinge Hogeschool), Willy Koskamp (Meeander), Ellen Schennink (Het Timpaan), Sandy Tangelder (Meeander), Karin Weijsers (Paraat) en Denise Wopereis (Pro8).

LITERATUUR!

- Bakx, A. & Rohaan, E. (2016). Pedagogisch sensitieve leerkracht, *JSW*, 100 (9), 18-21.
- Kieboom, T. (2002). *Hoogbegaafd: Als je kind (g)een Einstein is*. Houten: Lannoo.